

Nr 127.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående Sveriges deltagande i europeiskt samarbete på kärnforskningens område; given Stockholms slott den 6 mars 1953.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF.

Ivar Persson.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen föreslås, att Sverige skall delta i det av Europeiska kärnforskningsrådet (CERN) planerade samarbetet inom kärnforskningen samt att för ändamålet å riksstaten uppföres ett förslagsanslag av 800 000 kronor.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 6 mars 1953.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, LINGMAN, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anför chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Persson, följande.

Med skrivelse den 10 december 1952 har atomkommittén överlämnat en av Europeiska kärnforskningsrådet (CERN) upprättad »Första rapport till medlemsstaterna angående de organisatoriska och ekonomiska förutsättningarna för ett framtida europeiskt samarbete inom kärnforskningen» samt ett likaledes av CERN upprättat »Utkast till konvention för upprättande av en europeisk organisation för kärnforskning». Samtidigt har atomkommittén lämnat en redogörelse för vad som hittills förevarit i frågan samt framlagt vissa förslag beträffande Sveriges deltagande i det planerade samarbetet.

Efter CERN:s senaste sammanträde i Bryssel den 12—14 januari 1953 har atomkommittén med skrivelse den 27 februari 1953 inkommit med vissa kompletterande upplysningar och förslag.

På grundval av de ingivna handlingarna torde jag först få lämna en redogörelse för vissa huvudpunkter i ämnet.

Samarbetsfrågans tidigare behandling.

Under senare år har vid vetenskapliga konferenser och liknande sammankomster mellan europeiska kärnforskare tanken på ett gemensamt europeiskt institut för kärnforskning diskuterats. Successivt har dessa planer fått allt fastare former och gjorts till föremål för ingående överläggningar vid ett flertal särskilt för detta ändamål anordnade konferenser och sammanträden.

Det första av dessa sammanträden hölls i Genève den 12 december 1950 på initiativ av det av Europarörelsen skapade Centre Européen de la Culture. Därvid beslöts att i samarbete med Unesco upprätta en planläggningsbyrå för projektet i Paris. Under den därpå följande perioden fortsattes behandlingen genom Unesco. Sålunda hölls på Unescos initiativ en konferens i Paris den 23—25 maj 1951, och resultatet

av denna behandlades vid Unescos generalkonferens i juni och juli 1951. Därvid bemyndigades Unescos generalsekreterare att fortsätta arbetet enligt de uppdragna riktlinjerna, men generalkonferensen rekommenderade, att åtgärder skulle vidtagas för att försäkra sig om de regeringars stöd, som saken närmast gällde. Med anledning härav lämnade Unescos generalsekreterare i skrivelse till Sveriges utrikesminister av den 31 augusti 1951 en redogörelse för frågans läge och inbjöd till en konferens för sakens dryftande i Paris i december 1951.

Vid konferensen i Paris, som hölls den 17—20 december 1951, rådde enighet om att arbetet på planläggningen av ett europeiskt kärnforskningsinstitut borde fortsätta och att de i konferensen deltagande staterna skulle söka utverka visst finansiellt bistånd från respektive regeringar för vad som kallats etapp 2 av projektet och som avsåg en i möjligaste mån detaljerad vetenskapligt-teknisk och ekonomisk undersökning av detsamma. Kostnaden för denna undersökning beräknades till ca 200 000 dollar. Därav ansågs att på Sveriges del skulle komma ca 11 000 dollar. För att arbetet på denna utvecklingsetapp skulle komma igång lämnade Frankrike, Italien och Belgien särskilda bidrag genom vilka de första arbetena kunde genomföras. Sedermera har emellertid bidrag lämnats också från ett antal övriga länder, däribland Sverige. På förslag av atomkommittén anvisade nämligen Kungl. Maj:t den 8 februari 1952 ur anslaget till atomenergiforskning 57 000 kronor som svenskt bidrag till kostnaderna för den nyss nämnda etapp 2.

Upprättandet av CERN.

Nästa fas i utvecklingen var ett sammanträde i Genève den 12—15 februari 1952, även detta anordnat av Unesco. Detta sammanträde bevistades av delegationer från 12 västeuropeiska stater, och dessutom var observatörer från ytterligare några stater närvarande. Denna konferens utgör en mycket viktig milstolpe i det europeiska samarbetet på kärnforskningens område, ty där uppnåddes överenskommelse om att ett gemensamt organ för det nämnda samarbetet skulle skapas, senare benämnt Conseil Européen pour la Recherche Nucléaire (CERN). Huvudarbetet vid denna konferens var uppgörandet av texten till en överenskommelse mellan ett antal västeuropeiska stater, varigenom det nämnda rådet skulle skapas. Överenskommelsen ifråga skulle träda i kraft så snart 5 stater hade biträtt överenskommelsen och dessutom de utlovade finansiella bidragen tillsammans uppgick till minst 100 000 dollar. Överenskommelsen underställdes sedan de olika regeringarna, och den trädde i kraft den 2 maj 1952.

Det bör understrykas, att det hittills upprättade europeiska kärnforskningsrådet, CERN, är en temporär organisation och endast avsedd att fungera för planläggning av det blivande samarbetet inom den europeiska kärnforskningen. Om ett sådant kommer till stånd så måste sålunda en ny

överenskommelse träffas och ett särskilt mera definitivt organ för den fortsatta verksamheten skapas. Den nuvarande överenskommelsen gäller sålunda uttryckligen endast för en period av 18 månader. Formellt har det europeiska kärnforskningsrådet sin geografiska placering i Genève, men sammanträdena hålls i olika av de deltagande länderna. Medlemmar i rådet är de stater, som deltog i Genèvekonferensen och som sedan ratificerat överenskommelsen och utlovat de fastställda bidragen till rådets verksamhet. Medlemmar är enligt dessa principer för närvarande Danmark, Frankrike, Holland, Tyskland, Schweiz, Sverige och Jugoslavien, d. v. s. 7 stater. Dessa har sålunda uppfyllt alla sina formella förpliktelser. Därtill kommer emellertid ytterligare 3 stater som räknas som ledamöter av rådet och även kommer att uppfylla de formella förpliktelserna. Det är i själva verket inre juridiska förhållanden som gjort att de ännu inte ratificerat överenskommelsen. Dessa stater är Belgien, Italien och Norge. England representeras tills vidare genom observatörer. Klarhet har emellertid praktiskt taget uppnåtts om att England kommer att ansluta sig till rådet som medlem. En särskild ställning intar vidare Unesco, som har rättighet att skicka en representant till sammanträden i rådet, men denne representant har ingen rösträtt. Varje deltagande stat har en röst i rådet. Varje stat har rätt att skicka 2 representanter och dessutom så många suppleanter eller rådgivare, som man anser lämpligt.

I artikel 3 av överenskommelsen anges rådets uppgifter. Rent allmänt säges där först att rådets uppgift är att på en regional europeisk grundval organisera samarbete rörande studiet av fenomen i samband med partiklar med hög energi och på detta sätt bidra till grundforskningens utveckling. Sedan specificeras detta något närmare, och det sägs, att i denna uppgift ingår att uppgöra planer för upprättandet av ett internationellt kärnforskningslaboratorium, vilket innebär tekniska undersökningar rörande den experimentella utrustningen vid institutet, och vidare ett studium av de administrativa, ekonomiska, juridiska och tekniska problem, som uppkommer vid upprättandet av ett sådant institut. I en särskild punkt sägs också att rådet skall understödja teoretisk forskning i sammanhang med uppgörandet av de nämnda planerna för institutet. Dessa åtgöranden skall enligt artikel 3 utmynna i ett betänkande från rådet innehållande resultaten av dess arbeten och undersökningar. Detta betänkande skall underställas regeringarna i medlemsstaterna och det skall innehålla förslag till en konvention för upprättandet av ett internationellt laboratorium och för organisationen av andra slags samarbetsformer inom kärnforskningen.

I artikel 5 sägs att rådet skall utnämna en sekreterare, som skall representera rådet i juridiska och ekonomiska sammanhang. I en särskild punkt under artikel 5 fastställs också att rådet skall upprätta särskilda studiegrupper, som är behövliga för att utföra de uppgifter, som rådet har enligt den nyssnämnda artikel 3.

CERN har hittills hållit fyra sammanträden, nämligen den 5—8 maj 1952 i Paris, den 20—21 juni 1952 i Köpenhamn, den 4—7 oktober 1952 i Amsterdam och den 12—14 januari 1953 i Bryssel. Vid sammanträdet i Amsterdam beslöts, att det planerade kärnforskningsinstitutet skulle förläggas till Genève.

Kostnaderna för det fortsatta samarbetet.

Av det hittills sagda torde framgå, att realiserandet av planerna för ett europeiskt kärnforskningsinstitut och andra former för samarbete på kärnforskningsområdet avses skola ske i etapper. Den första etappen, som omfattat de helt förberedande sonderingar, som sedan några år gjorts — i slutet genom Unescos försorg — har behandlats förut. Denna första etapp är helt passerad och som slutdatum för denna kan sättas den 2 maj 1952, då överenskommelsen om CERN trädde i kraft. Därmed påbörjades den andra etappen, i vilken vi för närvarande befinner oss och som beräknas vara avslutad i oktober 1953. Den andra etappen innefattar den tekniska och ekonomiska planeringen av det blivande samarbetet och sammanfaller sålunda med CERN:s verksamhetstid. Under den tredje etappen är avsikten att det planerade europeiska kärnforskningsinstitutet skall byggas och vidare att de andra formerna för europeiskt samarbete skall träda i funktion. Den tredje etappen beräknas omfatta sju år. I och med att dessa sju år gått till ända förutsättes, att de tekniska förutsättningarna för ett effektivt europeiskt samarbete skall vara för handen, så att detta skall kunna bedrivas i full skala.

De totala kostnaderna under tredje etappen beräknas enligt nu föreliggande material till 27,3 miljoner dollar (cirka 142 miljoner kronor). Fördelningen på olika ändamål framgår av följande tabell:

	Miljoner dollar
<i>Uppförandet av det europeiska laboratoriet</i>	
Protonsinkrotron (fullbordad inom sju år)	14,0
Synkrociklotron (fullbordad inom fyra år)	4,0
Byggnader och utrustning	4,0
<i>Andra verksamhetsgrenar</i>	
Teoretisk ledning och andra former av europeiskt samarbete	} 2,0
Stödet åt andra former av samarbete	
Förvaltning av företaget inklusive drifts- och underhållskostnader	3,0
Reservfond vid slutet av perioden	0,3
	27,3

De årliga kostnaderna under sjuårsperioden skulle sålunda uppgå till 3,9 miljoner dollar (cirka 20 miljoner kronor). De årliga kostnaderna efter sjuårsperiodens slut beräknas uppgå till mellan 1 och 1,5 miljon dollar.

Vid sammanträdet i Bryssel beslöts, att som grundval för de olika staternas bidrag skulle i princip gälla respektive länders nationalinkomster.

Den svenska delegationen kunde dock icke biträda beslutet för vårt lands del, då det skulle ge en kvot av 5,48 procent, motsvarande 1 100 000 kronor per år under de sju uppbyggnadsåren. Detta ställningstagande har två orsaker. Den ena är mera av teknisk art och kommer helt säkert att utan vidare rättas till. Vid generalsekretariatets beräkning har en felaktig siffra använts för den svenska nationalinkomsten. Den rätta bidragskvoten för Sveriges del, om enbart nationalinkomsten lägges till grund, torde bli 4,92 procent, vilket motsvarar ett årligt bidrag av något under 1 miljon kronor per år. Därtill kommer emellertid, att den svenska delegationen önskar få det svenska bidraget ytterligare sänkt med hänsyn tagen till för vårt land gällande speciella förhållanden. Atomkommittén anser, att man bör räkna med att kostnaderna för Sveriges del under sjuårsperioden kommer att belöpa sig till mellan 800 000 och 1 000 000 kronor per år, samt uppger, att man vid pågående förhandlingar eftersträvar det förra beloppet.

Förslag till konvention för upprättande av en europeisk organisation för kärnforskning.

På basis av ingående diskussioner vid Amsterdammötet har ett förslag till konvention för upprättandet av en europeisk organisation för kärnforskning utarbetats av CERN. Detta förslag till konvention har behandlats vid sammanträdet i Bryssel och torde komma att antagas i sina huvuddrag. Förslaget är i stort sett baserat på samma principer som dem, som gäller för konventionen rörande CERN och som accepterats av de däri deltagande staterna. Anledning torde icke föreligga att här gå in på detaljerna i konventionsförslaget. Endast några punkter av särskild betydelse torde påpekas.

I artikel 5 punkterna 2 och 4 fastställs, att varje medlemsstat skall utnämna två representanter i rådet och att vid omröstning i rådet varje medlemsstat skall ha en röst.

I artikel 7 punkt 1 sägs, att kostnaderna för organisationen skall fördelas på de deltagande staterna i överensstämmelse med en skala, som fastställts av rådet och som kan förändras genom beslut av rådet. De bidrag som kommer att beslutas för det första året skall intagas i ett särskilt tillägg till konventionen. Denna första fördelning av kostnaderna blir naturligtvis i stort sett vägledande för fördelningen under de följande åren.

I punkt 2 av artikel 7 återfinns bestämmelser för hur kostnaderna skall beräknas för stater, som inträder i samarbetet på ett senare stadium.

Artikel 10 innehåller bestämmelser för hur eventuellt behövliga förändringar i konventionens lydelse skall kunna genomföras. Artikeln ifråga innehåller även stadganden syftande till att ge de deltagande länderna till-

räcklig garanti för att inte utan starka skäl beslut fattas, som medför ökade ekonomiska åtaganden, samtidigt som man givetvis måste hålla möjligheten öppen för viss revision som kan bli nödvändig i belysning av nya tekniska eller andra erfarenheter.

Artikel 12 innehåller bestämmelser om hur en medlemsstat skall kunna utgå ur organisationen efter uppbyggnadsperiodens slut, om staten ifråga så skulle finna lämpligt.

Artikel 15 punkt 2 stadgar att konventionen skall träda i kraft, när 5 stater definitivt anmält sitt deltagande och dessutom det ytterligare villkoret uppfyllts, att den årliga bidragssumman från de deltagande staterna uppgår till minst 3 miljoner dollar.

Atomkommitténs motivering och förslag.

I fråga om betydelsen för svensk forskning av det nu planerade samarbetet anför atomkommittén bland annat följande.

Forskarna i vårt land har sedan länge sökt att följa med och lämna sitt bidrag till utvecklingen på kärnforskningens område. Den nya epok som 1930-talets upptäckter inom kärnfysiken medförde även hos oss en starkt ökad aktivitet, särskilt genom de forskningsarbeten som upptogs vid vetenskapsakademiens forskningsinstitut för fysik, där också i slutet på 1930-talet en av Europas första cyklotroner byggdes. De vidsynta insatser, som efter krigets slut av statsmakterna gjorts för främjande av atomenergiverksamheten, har också medfört, att man utan överdrift kan påstå att Sverige, vägt efter måttet av sina resurser, befinner sig i främsta linjen bland de stater, som på allvar upptagit atomenergiforskning på sitt vetenskapliga program. Å ena sidan kan man då säga att en sådan ställning förpliktar till att söka göra denna insats så fruktbar även för andra länder som möjligt. Å andra sidan medför detta förhållande också, att vi är väl förberedda att kunna dra bästa möjliga nytta av ett samarbete av det slag som nu planeras. Det är visserligen uppenbart, att även om detta samarbete skulle komma till stånd utan vår medverkan detta icke innebär att vi inte skulle få tillgodogöra oss de resultat, som de andra ländernas samarbete medför. Dessa kommer självfallet att publiceras och på så sätt bli tillgängliga för alla intresserade. En sak är emellertid att få ta del av slutresultat, publicerade i tidskrifter o. d. En helt annan är att hela tiden ha haft möjlighet att leva sig in i de aktuella problemställningarna och följa utvecklingen i varje fas. Vi har vidare under den tid CERN varit i funktion fått stark erfarenhet av hur stimulerande den europeiska samverkan varit redan på detta stadium. Än mera påtaglig måste denna verkan bli vid ett samarbete på lång sikt och gällande konkreta vetenskapliga arbeten. Av särskild betydelse är de kontakter, den erfarenhet och de kunskaper som våra unga forskare kan väntas komma att få genom arbete på detta stora institut i direkt samverkan med kolleger från de ledande europeiska kulturländerna och för övrigt även från andra världsdelar. Även om Sverige inte skulle delta i detta samarbete så är det väl visserligen inte troligt att våra forskare skulle bli helt utestängda från möjligheter

att arbeta vid institutet — ett motsatt förhållande skulle ju strida mot vetenskapens vanliga generösa praxis — men under alla förhållanden finge vi då finna oss i att bli tillgodosedda i andra hand. Genom Uppsalainstitutets deltagande inom CERN:s ram blir det för övrigt inte endast vid CERN:s institut i Genève och Köpenhamn som våra forskare kan väntas få impulser och kontakter utan detsamma gäller också i samband med utländska forskares arbete vid svenska institutioner inom den europeiska samarbetsorganisationens ram.

Det föreligger sålunda mycket starkt intresse för och ett behov av att vårt land som likaberättigad delägare får tillfälle att lämna sitt bidrag till och skörda sin vinst av det europeiska samarbetet. Utan tvivel kommer detta att utöva en starkt stimulerande verkan på svensk forskning och avsevärt öka våra möjligheter att på tidigast möjliga stadium få tillfälle tillgodogöra oss nya upptäckter, nya konstruktioner och nya ideer inom kärnforskningens och därmed också inom atomenergiverksamhetens område. Atomkommittén har inte anledning att här behandla andra sidor av detta problem än den som rör forskningen, men det är ändå ganska svårt att undgå att reflektera över vilket intryck det skulle göra i Västeuropa om denna planerade kooperation kommer till stånd och Sverige ändå ställer sig utanför, särskilt med tanke på vår erkända internationella ställning inom kärnforskningen men också med hänsynstagande till andra förhållanden.

Atomkommittén anser det synnerligen önskvärt, att 1953 års riksdag fattar principbeslut om Sveriges anslutning till det sålunda planerade europeiska samarbetet på kärnforskningens område. Då vissa punkter ännu ej är helt klarlagda, anser emellertid atomkommittén ett sådant beslut böra ha formen av att Kungl. Maj:t bemyndigas besluta om svenskt deltagande i den mån Kungl. Maj:t finner, att den slutgiltigt utformade konventionen får en utformning, som är tillfredsställande från Sveriges synpunkt.

Slutligen hemställer atomkommittén om anvisande för nästa budgetår av ett förslagsanslag av 800 000 kronor, att efter förslag av kommittén användas för Sveriges deltagande i det planerade samarbetet på kärnforskningens område.

Departementschefen.

I likhet med atomkommittén finner jag det önskvärt, att Sverige deltar i det planerade europeiska samarbetet inom kärnforskningen.

Såsom av det föregående framgår står detta samarbete nu inför sin tredje etapp, en sjuårsperiod, vilken enligt planen skall ägnas åt upprättandet av ett europeiskt kärnforskningsinstitut i Genève och organiserandet av andra former av samarbete på kärnforskningens område. Från CERN:s sida har uttryckts en förhoppning, att de europeiska regeringarna skall fatta beslut angående denna plan i så god tid, att det blir möjligt att omedelbart fullfölja den, då CERN:s verksamhet upphör i oktober 1953. Vid ett uppskov med regeringarnas ställningstagande skulle synnerligen allvarliga olägenheter för det planerade samarbetets rationella genomförande kunna uppstå.

Det material, som står till buds för samarbetsfrågans bedömande, är visserligen ej fullständigt men torde vara tillräckligt för ett ställningstagande i stort. Jag anser därför, att frågan om det fortsatta samarbetet bör underställas årets riksdag.

Såsom atomkommittén föreslagit torde Kungl. Maj:t böra begära riksdagens bemyndigande att, i den mån Kungl. Maj:t finner det slutliga förslaget till konvention rörande europeiskt samarbete inom kärnforskningen förmånligt för vårt land, besluta om svenskt deltagande i nämnda arbete.

Atomkommittén har beräknat, att kostnaderna för Sveriges deltagande i samarbetet kommer att belöpa sig till mellan 800 000 och 1 000 000 kronor per år under den kommande sjuårsperioden. Dessa beräkningar ger mig icke anledning till erinran. Kostnaderna torde böra bestridas från ett särskilt förslagsanslag under åttonde huvudtiteln med rubriken »Europeiskt samarbete inom kärnforskningen». Anslaget torde för nästa budgetår böra uppföras med 800 000 kronor.

Åberopande det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att, i den mån Kungl. Maj:t finner ett kommande av Conseil Européen pour la Recherche Nucléaire (CERN) framlagt, slutgiltigt förslag till konvention rörande europeiskt samarbete på kärnforskningens område förmånligt för Sverige, besluta om svenskt deltagande i nämnda samarbete;

b) till *Europeiskt samarbete inom kärnforskningen* för budgetåret 1953/54 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 800 000 kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Agnes Magnusson.